

Plynofikace západního Balkánu

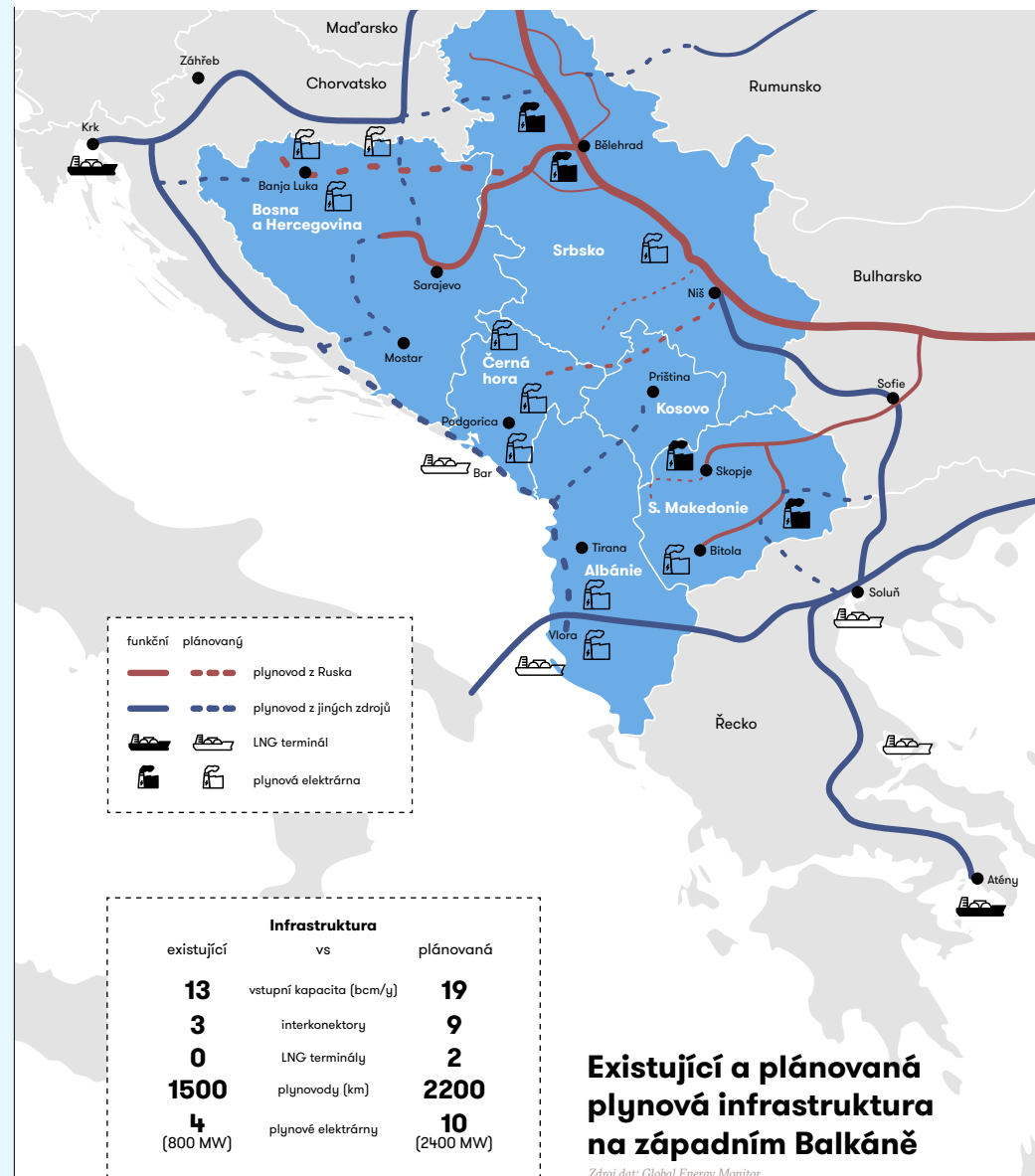
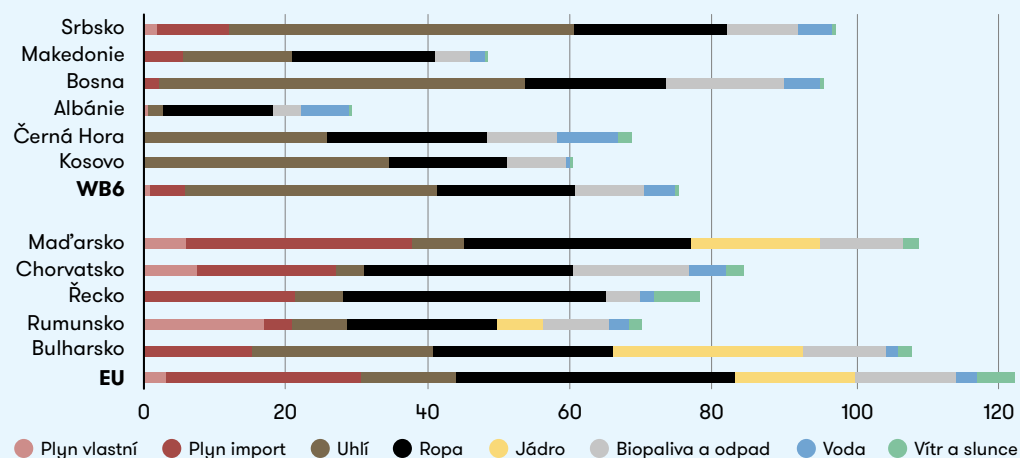
Geopolitická a klimatická příležitost nebo riziko?

Energetická závislost západního Balkánu na zemním plynu je na rozdíl od okolních členských států EU velmi nízká. V regionálním energetickém mixu, kterému dominuje spalování uhlí, je **plyn zastoupen pouze 8 %**, což je dáno historicky slabou plynofikací regionu a omezenou kapacitou dodávek. Strategický význam má plyn pouze v energetice **Srbska a Severní Makedonie**, kde je ve větším objemu využíván k výrobě elektřiny a vytápění. Ve zbylých státech regionu má plyn jen okrajové nebo žádné využití. I v relativně malých dodávkách plynu byl západní Balkán dosud zcela **závislý na Rusku**, které této závislosti využívá pro prosazování svých **geopolitických zájmů**.

Vzhledem ke svému umístění a výrazně větší závislosti okolních členských států EU na plynu hraje západní Balkán důležitou roli při **transportu suroviny** na evropský trh. Regionem prochází jak páteřní **ruský plynovod** Balkan Stream, tak Transadriatický plynovod dopravující do jižní Evropy **plyn z Ázerbájdžánu**.

Státy západního Balkánu však usilují o **rozvoj plynové infrastruktury** a do budoucna počítají s větší rolí plynu v energetice. S politickou a ekonomickou podporou EU a USA má dojít k navýšení a diverzifikaci zdrojů plynu, který by měl do regionu nově přitékat z více směrů prostřednictvím **nových plynovodů i LNG terminálů**. Plyn má být, podobně jako jinde v Evropě, přechodnou **náhradou za uhlí** při výrobě elektřiny a tepla v rámci energetické transformace. Tyto ambiciózní plány však narážejí na **nová geopolitická rizika i problematickou roli plynu v procesu dekarbonizace**.

Energetický mix v regionu a okolí, GJ per capita, 2020 Zdroj dat: IEA

Existující a plánovaná plynová infrastruktura na západním Balkáně

Zdroj dat: Global Energy Monitor

Únik ze závislosti na ruském plynu

Existující plynová infrastruktura západního Balkánu je plně závislá na dodávkách ruského plynu, který do jihovýchodní Evropy přitéká plynovodem Turk Stream přes Turecko a Bulharsko.

Srbsko, hlavní regionální odběratel plynu, se ve své energetice dlouhodobě spoléhalo na politické partnerství s Ruskem. To se promítlo ve stabilní ceny plynu i společnou výstavbu tranzitního plynovodu Balkan Stream přes srbské území, který byl uveden do provozu krátce před ruskou agresí proti Ukrajině. Na konci roku 2023 však byl zprovozněn nový interkonektor z Bulharska, jehož stavbu z větší části financovala EU. Srbsko tím nově získalo přístup k dodávkám plynu z Ázerbájdžánu a LNG terminálů v Řecku.

Na ruských dodávkách z Turk Streamu je plně závislá také **Severní Makedonie**. I ona však s evropskou podporou plánuje výstavbu interkonektorů do Bulharska a Řecka, které by ji zajistily diverzifikaci zdrojů napojením na řecké LNG terminály a plynovod z Ázerbájdžánu.

Malý plynový sektor **Bosny a Hercegoviny** je v současnosti plně závislý na dodávkách ruského plynu přes Srbsko. Zatímco bosňacko-chorvatská část země usiluje o náhradu ruského plynu napojením na chorvatskou plynovodní síť zásobovanou z LNG terminálu na ostrově Krk, srbská část spoléhá při plánované výstavbě nového interkonektoru ze Srbska a masivní plynofikaci na partnerství s ruským Gazpromem.

Plánovaný rozvoj plynové infrastruktury v **Albánii, Černé Hoře a Kosovu** počítá výhradně s dodávkami neruského plynu. Jeho zdroji by měly být plánované LNG terminály v albánské Vloře a černohorském Baru a připojení k již fungujícímu tranzitní plynovodu TAP procházejícího přes Albánii.

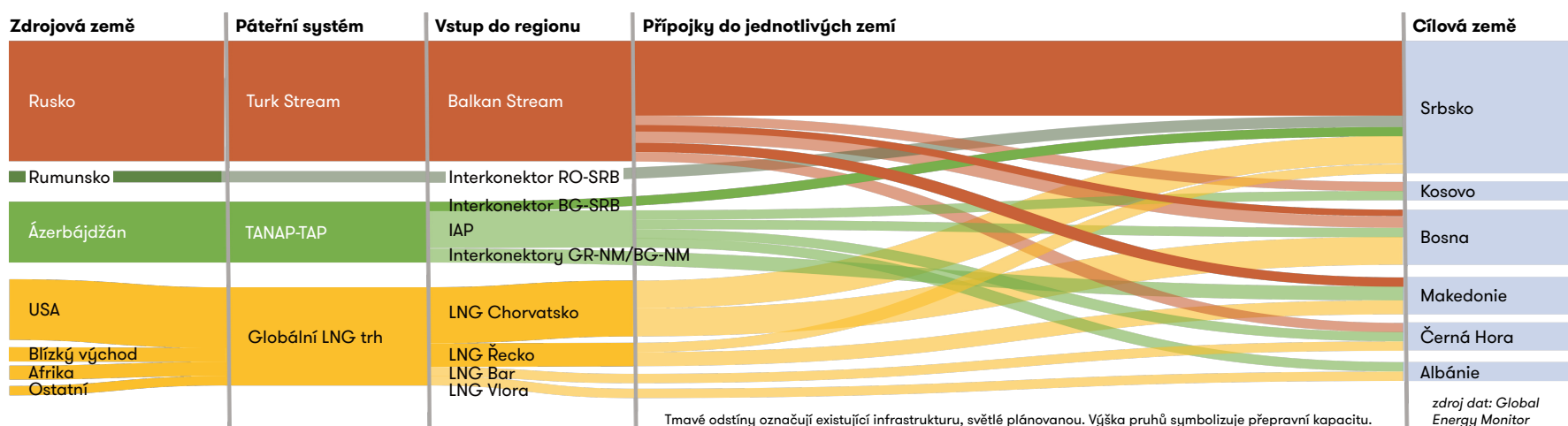
Zájmy EU a USA na diverzifikaci zdrojů

Plány na rozvoj plynové infrastruktury jsou od počátku motivovány především **diversifikací zdrojů a snížením závislosti na Rusku**, díky čemuž mají silnou politickou a ekonomickou podporu Západu. Tyto motivy získaly na aktuálnosti po ruské agresi proti Ukrajině, která přiměla i Rusku tradičně loajální Srbsko přistoupit k urychlenému napojování soustavy na alternativní zdroje. Jediným regionálním aktérem, který do budoucna plánuje prohloubit svoji závislost na ruském plynu, je proruské vedení srbské části Bosny a Hercegoviny.

EU jako hlavní garant křehké stability na západním Balkáně má silný **geopolitický zájem** na oslabení energetické závislosti regionu na Rusku s cílem evropské integrace regionu a **eliminace ruského vlivu**. V rámci své politiky rozšiřování tak EU nabízí západobalkánským státům politickou i ekonomickou pomoc při diversifikaci energetických zdrojů a jejich integraci s evropským trhem, mj. **podporou výstavby interkonektorů** nebo účastí na společných nákupech plynu. Zároveň EU ve svém přístupu k západnímu Balkánu silně akcentuje potřebu postupné **dekarbonizace** regionu, kterou však může nová plynofikace výrazně zbrzdit.

USA jako druhý hlavní západní hráč působící na západním Balkáně také geopoliticky usilují o oslabení ruské přítomnosti v regionu. Zároveň ale v energetické oblasti sledují i **ekonomické zájmy** soukromých subjektů ze silného amerického **LNG sektoru**, který vidí v plynofikaci regionu vlastní vývozní příležitosti. USA tak politicky i ekonomicky podporují především infrastrukturální projekty navázané na existující LNG terminály v Řecku a Chorvatsku a **výstavbu nových terminálů** přímo v regionu.

Existující a projektované kapacity dodávek plynu do regionu

Přináší diverzifikace zdrojů geopolitické záruky nebo nová rizika?

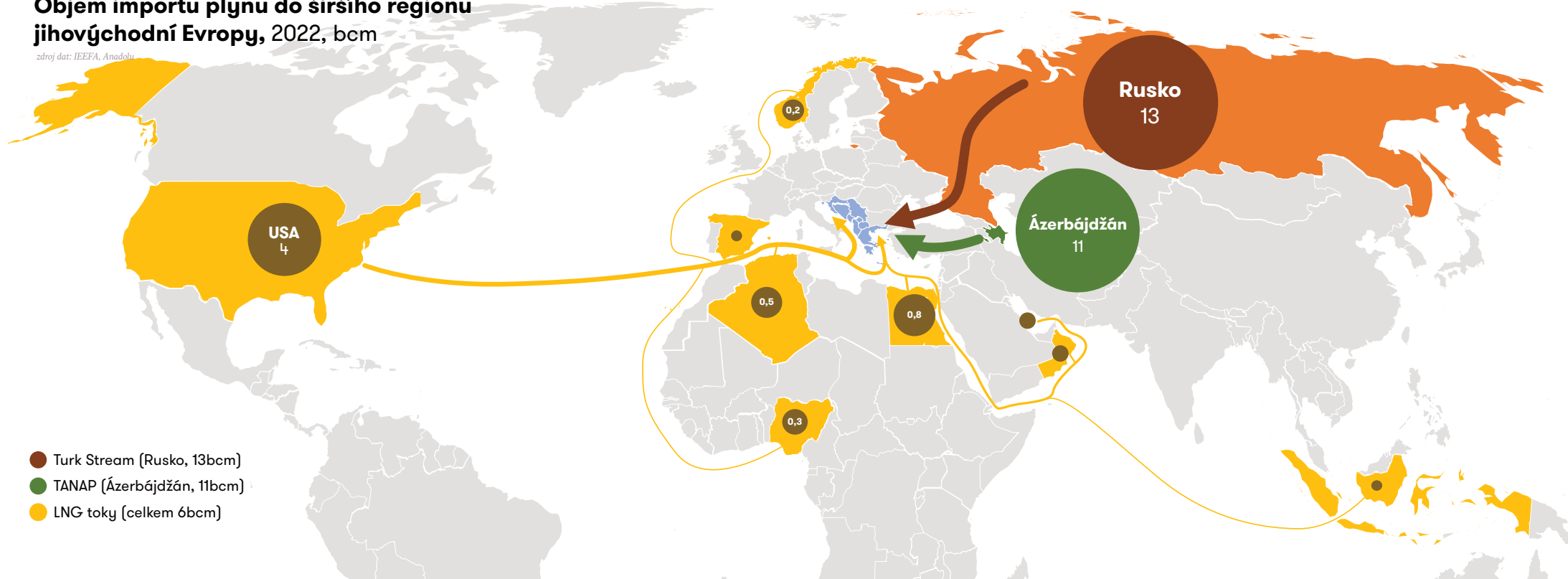
Plánované vybudování nové plynové infrastruktury by vedlo k **diverzifikaci zdrojů** a omezilo geopolitickou zranitelnost západního Balkánu plynoucí ze závislosti na ruském plynu. I plánované nové zdroje plynu s sebou však nesou významná **geopolitická a ekonomická rizika**.

- Stabilita Ázerbájdžánu jako hlavního alternativního dodavatele nezkapalného plynu je ohrožována **autoritářským režimem a sblížením s Ruskem**.
- Dodávky z Ázerbájdžánu do Evropy jsou zcela závislé na plynovodu TANAP, který prochází nestabilním **kavkazským** regionem a (stejně jako ruský Turk Stream) i **Tureckem**, které s Ázerbájdžánem pojí blízké vazby a vůči Evropě a západnímu Balkánu vede vlastní mocenskou politiku.

- **Zkapalněný plyn**, druhý hlavní zdroj diverzifikace, s sebou nese **ekonomická rizika** plynoucí z volného globálního trhu, výrazné **fluktuační cen** a finanční nákladnosti nové infrastruktury.
- Hlavním potenciálním dodavatelem LNG na západní Balkán jsou **USA**, které sice dlouhodobě politicky podporují stabilitu regionu, zároveň však v energetice zohledňují i vlastní ekonomické zájmy
- Dalšími potenciálními dodavateli LNG jsou pak státy **Afriky a Blízkého východu** trpící politickou nestabilitou a nedemokratickými režimy.
- Dopravní trasy LNG do regionu procházejí zranitelnými **námořními úzkými hrdly**, a jsou tak závislé na jejich bezpečnosti a globální stabilitě.

Objem importu plynu do širšího regionu jihovýchodní Evropy, 2022, bcm

zdroj dat: IEEFA, Anadolu

Problematická role plynu v dekarbonizaci

V rámci naplňování klimatických cílů je plyn tolerován jako **přechodná technologie** a řada evropských států včetně ČR s jeho využitím počítá na další desetiletí jako s dostupnou a **rychlou náhradou uhlí** při výrobě elektřiny a tepla. Oproti uhlí má plyn při spalování vyšší energetickou efektivitu, poloviční stopu CO₂ a neprodukuje přímé škodliviny jako prachové částice, rtuť nebo oxidy síry.

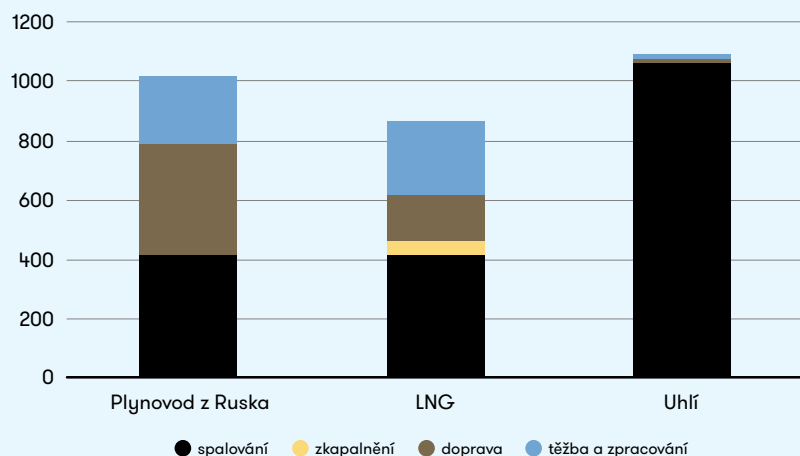
Stále se však jedná o **fosilní palivo** s vysokou emisní zátěží, která se při započtení uniků metanu při těžbě a transportu blíží emisní stopě uhlí. **Klimatická zátěž** plynové energetiky tak není na rozdíl od uhlí koncentrována na místo finálního energetického využití, ale rozložena v celém globálním zpracovatelském řetězci. Ve výsledku je však **srovnatelná se spalováním uhlí**.

Plyn proto **nenabízí klimaticky udržitelné východisko** ze závislosti na uhlí, se kterou se bude muset kvůli silícím ekonomickým i politickým tlakům na dekarbonizaci vypořádat **uhlíkově náročná energetika** západního Balkánu.

Z pohledu dekarbonizace posilování role plynu v regionu, který na něm jako jeden z mála v Evropě není závislý, **potenciálně vytváří energetickou i ekonomickou past**, ze které se budou nově plynofikované státy v následujících desetiletích obtížně vracet zpět na cestu skutečně čisté energetiky.

Emisní zátěž životního cyklu uhlí a plynu

kg CO₂/MWh vyrobené energie zdroj: Roman-White (2019)

Závěry a doporučení

Hlavní rizika plynofikace západního Balkánu dle Bankwatch:

- Vytvoření nové **energetické závislosti** na fosilním palivu namísto přechodu na zelenou energii
- **Geopolitická zranitelnost** vycházející ze závislosti na dovozu plynu z nestabilních regionů a autoritářských států
- **Ekonomická nejistota** pramenící z nákladnosti plynových projektů a volatility cen plynu na světových trzích
- Uzamčení v pasti plynové závislosti na následující desetiletí výrazně **zbrzdí transformaci regionu k udržitelné zelené energetice**

Doporučení pro místní vlády a evropské instituce

- Vlády západobalkánských států by měly při rozhodování o strategických investicích do energetiky vycházet z expertních analýz a **nepodléhat politickým tlakům** zahraničních hráčů ani krátkodobým **ekonomickým zájmům** domácích subjektů. Při všech rozhodnutích by měly důsledně **zvažovat dostupné alternativy**, které budou dlouhodobě udržitelné z pohledu energetické transformace a klimatických cílů.
- **Instituce EU** by měly naplno využít svůj politický a ekonomický potenciál hlavního zahraničního hráče v západobalkánské energetice k většímu tlaku na přechod ke skutečně zelené energetice. Hlavním nástrojem by však měly být **motivační pobídky** pro vlády a investory v regionu, sankce by naopak měly být poslední možností.
- Evropská podpora některých konkrétních plynových projektů může být obhajitelná z krátkodobých geopolitických, energetických i environmentálních důvodů. Každému rozhodnutí o podpoře plynové energetiky by však měla předcházet důsledná **analýza dlouhodobých politických i klimatických rizik** a dostupných nefosilních alternativ.

Autor: Petr Čermák (petr.cermak@amo.cz), konzultovali Nina Djukanović a Tomáš Jungwirth Březovský. Grafická úprava Jaroslav Kopřiva

Factsheet vznikl s podporou
Balkan Investigative Reporting Network

